

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 343.241

Володимир Греченко,

доктор історичних наук, професор,

заслужений працівник освіти України,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

<https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОКАРАНЬ У ПРАВІ ДЕРЖАВ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Зразу хотів би зазначити, що автори монографії «Покарання в праві держав Стародавнього світу»¹ взяли за основу вирішувати складну теоретичну та історико-правову проблему. Витоки покарання знаходимо ще у Біблії. Із того часу це поняття пройшло тривалий і складний шлях розвитку від примітивної помсти («око за око», «зуб за зуб») до суспільного розуміння його завдань як засобу виправлення, превенції нових злочинів, але кара залишилася його суттю, якісною властивістю. Дослідники підкреслюють, що у цивілізаціях Стародавнього світу покарання розглядалося як спосіб підкорення суспільства та людини владі та метод управління державою. Наприклад, у Стародавній Греції під покаранням розуміли певні примусові заходи державної влади поліса проти порушника встановленого порядку та закону, які були наслідком скоєного злочину. Покарання і кара у свідомості давніх еллінів не мали чіткого розмежування і, як правило, ці поняття ототожнювалися. Із цим висновком авторів монографії важко не погодитися.

Розглядаючи теорію цього питання, дослідники ще раз підкреслили значення засадничих положень Чезаре Беккарія, сформульованих ним у відомій роботі «Про злочини та покарання». Учені цілком погоджуються з твердженням Беккарія, що ефективність покарання полягає не в його жорстокості, а в невідворотності й справедливості, суворості судді в застосуванні покарання. Розглядаючи далі теоретичні аспекти проблеми, дослідники зазначають, що покарання з розвитком людського суспільства якщо і залишилося до певної міри відплатою за вчинений злочин, то це не є превалюючою функцією. Основна суть покарання полягала у виконанні ним інших важливих

¹ Логвиненко Є. С. Покарання в праві держав Стародавнього світу / Є. С. Логвиненко, І. А. Логвиненко. – Харків : ФОП Панов А. М., 2019. – 252 с.

суспільних функцій – виправлення винуватих та запобігання новим злочинам.

Досить цікавий матеріал узагальнено авторами у розділі, присвяченому видам покарань. Тут достатньо рельєфно виявилася манера викладу матеріалу, що застосовується дослідниками фактично в кожному з розділів монографії. Вчені розглядають досить широкий спектр міркувань своїх попередників, узагальнюють їх, об'єднують за близькістю думок у певні групи, розбирають їх, як говорять, «по кісточках», критикують (за потреби), доповнюють чи розвивають, проте завжди висловлюють свою думку, тобто здійснюють не огляд історіографії з якоїсь проблеми, а *аналізують її*, що свідчить про високий ступінь володіння матеріалом, навички наукової роботи та наявність елементів новизни в дослідженні.

Достатньо ґрунтовними є засади методології дослідження. На відміну від менш досвідчених дослідників автори не стали перераховувати усі відомі науці «історія права» методологічні підходи, а зосередилися на тих, які дійсно використали і які сприяли якісному розкриттю проблеми. Це перш за все принцип історизму, який дозволив показати еволюцію становлення й розвитку інституту покарання в державах Стародавнього світу в контексті тогочасних соціальних практик. Завдяки конвергенції та кумулятивності юридичних та інших наукових знань феномен покарання в державах Стародавнього світу розкрито як багатоаспектне соціальне та юридичне явище, функціональним призначенням якого були не лише управління державою, зміцнення одноосібної влади правителя, а й протидія та стримування злочинності.

Із цікавістю читаються сторінки монографії, присвячені поглядам класиків давньогрецької філософії щодо покарання.

Уже Сократ підкреслював, що злочин є порушенням установленної міри й справедливості, а покарання – її поновленням. Детальний та глибокий аналіз положень, зроблений авторами монографії, свідчить про достатньо високий теоретичний рівень роботи – вона ґрунтується не лише на юридичних, але й на філософських підвалинах, оскільки ця проблема має й морально-філософський аспект. Автори справедливо підкреслюють, що покарання в державах давньосхідної цивілізації та античного світу мало сакральний характер (с. 104). При цьому вони зауважують, що правові, моральні та релігійні норми в той час не мали чіткого розмежування. Тому при визначенні покарання не розглядалися склад, стадії, наслідки злочину. Автори показали різницю у підходах до цього питання між правом держав Сходу та античними державами. У останніх відбулася певна еволюція в усвідомленні сутності покарання, мети та можливих наслідків. Мета покарання стала більш диференційованою: залякування, відплата,

відшкодування. Були зрозумілими вже й такі його функції, як виховна та превентивна. Не обійшли своєю увагою автори і таку «вічну» проблему правової науки, перш за все кримінального права, як смертна кара (підрозділ 3.1). Дослідники досить детально аналізують цю тему, вказуючи, що смертна кара могла застосовуватись у багатьох випадках. Наприклад, у Стародавній Індії широко застосовувалася кваліфікована смертна кара: насадження на кіл, спалювання, утоплення, цькування собаками, затоптування слонами. В античних державах найтяжчі покарання застосовувалися до позбавлених будь-яких прав рабів. Хотілося б зазначити, що проблематика цієї монографії написана в руслі наукової школи професора О. А. Гавриленка, який багато років пропрацював у нашому університеті і був науковим керівником одного з авторів представленої книги.

Звичайно, що рецензоване дослідження не позбавлене і деяких недоліків. На нашу думку, авторам слід було б дещо посилити висновки після кожного з розділів та підрозділів. У деяких випадках автори застосовують термін «країни» щодо античних політичних утворень, хоча правильніше говорити про держави.

Як нам здається, дослідження цієї проблеми потребує подальшої розробки та продовження. Можливо, слід розширити об'єкт дослідження за рахунок залучення матеріалів раннього Середньовіччя у Європі та Київській Русі зокрема. Тоді, вірогідно, ми побачимо ще фундаментальнішу роботу і нові висновки та узагальнення. Нинішня ж робота є істотним внеском в історико-правову науку та увінчує певний етап у розробці проблем античності.

Надійшла до редколегії 28.03.2019

